

ПРО ДЕЯКІ МАКЕДОНСЬКІ Й БАЛКАНСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

Боне Величковський

Bone Veličkovski. About some Macedonian and Balkan proverbs and sayings

The aim of this paper is the investigation of the common Balkan paroemiological layer which, in the Macedonian examples, is related to the folk expression containing numerous proverbial items that contain identical, equivalent or adequate parallels in the languages with which the Macedonian has been in direct contact in the Balkan linguistic milieu.

In relation to these common proverbs and sayings it has to be stressed that it is not always an easy task to identify the language from which they originate, therefore the researcher very often finds himself in front of a big dilemma how to resolve it. However, sometimes the presence of some lexical and structural features in these paroemiological forms gives a clue by means of which it is possible to spot their source of origin. Thus, starting from this criterion, it can be concluded that a considerable stock of the Macedonian proverbs and sayings are of Oriental and Turkish origin.

In general, these so-called short forms represent an essential part of the Macedonian folklore, which content is fairly rich and various, and they express the attitude of the people for they are the reflection of life with all the complexity throughout their history in this part of the Balkan Peninsula.

Боне Величковски. За некои македонски и балкански пословици и поговорки

Со оваа статија се цели да направи преглед на заедничкиот балкански пареміолошки слој, кој во македонските примери се однесува на народниот израз со бројни пословични единици со идентични, еквивалентни или адекватни паралели во јазиците со кои македонскиот јазик бил во непосреден допир во балканската лингвистичка средина.

Во врска со заедничките пословици и поговорки треба да се нагласи дека не секогаш е лесно да се идентификува јазикот од кој тие потекнуваат, па поради тоа истражувачот многу често се наоѓа исправен пред голема дилема како да се справи со овој проблем. Меѓутоа, понекогаш присуството на некои лексички или структурни црти во овие пареміолошки форми служи како индикатор со чија помош можно е да се одреди нивниот извор, односно потеклото. На тој начин, поаѓајќи од овој критериум, може да се заклучи дека значителен број македонски пословици и поговорки се од ориентално или турско потекло.

Главно, овие таканаречени кратки форми претставуваат значаен дел од македонскиот фолклор, чијашто содржина е прилично богата и разновидна и тие го изразуваат ставот на народот бидејќи се одраз на животот со целата негова комплексност што се огледа низ неговата историја на овој дел од Балканскиот полуостров.

У цій праці подано огляд деяких македонських прислів'їв і приказок, ідентичних балканському пареміологічному прошарку, який, як промовисто свідчать македонські приклади, належить до народного говору і містить численні прислів'я, що мають відповідні варіанти в мовах, з якими македонська мова контактувала в межах балканського лінгвістичного середовища.

Стосовно зазначених спільних прислів'їв і приказок треба зауважити, що ідентифікувати мову, від якої саме вони походять, нелегко, тому досліднику часто доводиться розв'язувати своєрідний мовний «гордіїв вузол». Проте інколи наявність деяких лексичних елементів і структурних особливостей у пареміологічних одиницях робить можливим здійснення такої ідентифікації. Так, відповідно до цього критерію, про деякі македонські пареміологічні одиниці можна сказати, що їх джерелом, крім рідної мови, були турецька, грецька, румунська, албанська чи інші балканські мови.

Прислів'ям і приказкам, показовим витворам македонського фольклору, властивий багатий і різноплановий зміст. Вони відбивають мислення народу та його

ставлення до багатьох життєвих реалій, а також репрезентують спосіб життя й історичний розвиток цієї частини Балканського півострова.

Дана стаття водночас є і спробою в стислій формі вказати на можливість ліквідації деяких слабких місць і недоліків у вивченні етимології і генези окремих прислів'їв і визначення, які з них є спільними для всіх балканських народів та їхніх мов. У цьому сенсі необхідно зазначити, що існування цих фольклорних жанрів треба розглядати з позицій широкого географічного контексту і на теренах, які поєднують суспільно-історичний і психолінгвістичний контекст, а такий список вимагав би одного підходу до відбору характеристик при дослідженні.

Найдавніші пареміологічні і пареміографічні південнослов'янські та балканські джерела походять від східних народів і їхньої культури, які, завдяки грекам та римлянам або за посередництва середньовічних і пізніших писемних зразків, потрапили до фонду прислів'їв багатьох слов'янських народів. Проте слід зауважити, що, крім прислів'їв, що їх ство-

рив сам народ, існують і такі, які збігаються з прислів'ями інших європейських народів, із незначними модифікаціями в конструкції та структурі в душі балканських мов. Все це свідчить на користь того, що ні балканське мислення, ні мудрість, утілені в прислів'ях, незважаючи на свою автентичність і специфічність, не могли розвиватися і самостійно функціонувати поза контекстом західноєвропейського й універсального людського мистецтва, а також тих самих чи схожих мовних феноменів, спільного психолінгвістичного бачення категорій загальнолюдського мистецтва.

Вдаючись до ідентифікації чи пошуку схожої мовної реалізації в деяких македонських приказках по відношенню до тих чи інших народів, виділяємо дві основні категорії:

а) спільні прислів'я і вирази, які походять з Біблії, а також із класичних чи середньовічних і пізніших письменних джерел;

б) спільні прислів'я і вирази, походження яких не можна впевнено й аргументовано довести.

Відомо, що народи Балканського півострова, разом із островами, що їх оточують, східні і західні країни, а також частина Малої Азії, були представниками однієї загальної культурної спільноти, фундаментом для якої стало Візантійське царство, а спільним об'єднувальним компонентом – православна віра. Звідси – чимало духовних витворів, разом із фольклорними здобутками окремих народів, особливо балканських, які звертаються переважно до спільних чи подібних тем. Їх появу можна пояснити, виходячи з того, що тема дослідження пов'язана з проблематикою функціонування цих народів, як от:

1. Спільна доля, особливо за часів османської експансії, і як її наслідок – однаковий рівень розвитку цивілізації, суспільства і культури.

2. Патріархальність і героїзм.

3. Симбіоз (без точно виражених етнічних кордонів).

4. Поява багатомовності, що було важливо для перенесення народної творчості у духовну сферу.

5. Постійне переплетення і перехрещення компонентів. Достатньо згадати чисельні південнослов'янські, грецькі, румунські, турецькі, угорські, албанські та інші історичні, культурні та етнічні джерела, симбіоз і переплетення яких представлені в наукових працях багатьох дослідників, відомих усьому світові, аби переконатися у відомих, вже згаданих джерелах. Крім того, схожість та ідентичність у фольклорі як духовній творчості взагалі, і в прислів'ях зокрема, зумовлені географічною близькістю балканських народів, політичними й економічними взаєминами і спільним історичним минулим.

Зауважимо, що балканський фольклор складає спільний і поки що єдиний фонд (Fochi 1963: 517), а Балканський півострів постає своєрідним перехрестям, де зустрілися фольклорні рухи, що репрезентують різноманітні напрямки (Aarne 1914: 53). Якщо в інших галузях балканського фольклору спільний фонд переважно нараховує комплекс різноманітних форм і вира-

зів, які представляють специфічні національні одиниці, стосовно прислів'їв і приказок спільний фонд (що найчастіше є універсальним для всього людства) як формальні відповідники залучає пареміологічні вирази, дуже схожі між собою, якщо не повністю ідентичні (Altenkierch 1909: 1–47, 321–364). Проте прислів'я і приказки в межах однієї мови, які часто були ідіоматичними виразами, що були своєрідними показниками історичного розвитку мов, вказували на наявність численних збігів між окремими мовами регіону, а умови розвитку мов на Балканах лише поглиблювали цей процес. Крім того, треба мати на увазі, що прислів'я функціонують тривалий період, довгий час формуються відповідно до життєвих реалій окремого народу (Strafforello 1883: VI). Можемо також зазначити, що в деяких випадках не йдеться лише про так звані паралелі форм прислів'їв по відношенню до подібних одиниць інших балканських народів, оскільки перевірені й доведені історико-лінгвістичні та літературні факти, як і багаторічні численні дослідження авторитетних учених у багатьох країнах світу, свідчать про те, що широковідомий і чітко сформований лінгвістичний балканський союз є найбільш адекватним відображенням суспільно-економічних змін на території півострова і репрезентує елементи, що своїм корінням сягають найдавнішої мовної спільноти. Так, у балканських мовах існує багато спільних прислів'їв, які на рівні ідентичної чи схожої форми підтверджуються і зразками, наявними в інших європейських мовах (Chițimia 1960: 474; Bîrlea 1966: 22). Як ілюстрацію на підтвердження цієї тези наведемо приклади македонських прислів'їв, які часто зустрічаються в мовах народів західноєвропейських країн:

мак. *Врана на врана очи не копат* (МНУ 956); англ. *Crows will not pick out crows' eyes*; італ. *Corvi con corvi non si cavano gli occhi* (Arthaber 324);

мак. *Кож копа гроб на другото, сам пака у него* (МНУ 3032), чи *Не копај гроб другому, оти сам пакаш у него* (Цеп. 1972, II: 77); англ. *Whoever digs a grave for another, will fall into it himself*, чи *He who digs a pit for others falls in himself*; фран. *Tel qui creuse une fosse à un autre, y tombe souvent lui-même* (Arthaber 541);

мак. *Во ку ата на обесен не зборви за ј'же (фортма)* (Кав. 370); англ. *Don't talk about ropes in the house where a man has hanged himself*; фран. *Il ne faut pas parler de corde dans la maison d'un pendu* (Arthaber 632, IIg. 225);

мак. *Господ да те чуа од лоши пријатели, да за од душмани сам е се чуаш* (МНУ 1200); англ. *God save you from the wild boar in the mountains, and bad company*, фран. *Dieu me garde de mes amis, quant mes ennemis, je t'en charge* (IIg. 148);

мак. *Чевекот се врзвит за ј'зук, а волот за рогај* (Кав. 3864); англ. *An ox is taken by the horns and a man by the tongue*; фран. *On lie les bœufs par les cornes et les hommes par la parole* (Arthaber 992);

мак. *Една краста коза цело стадо (цел бу ук) е окрасајт* (Кав. 829); англ. *A scabby goat will spoil all the herd*, чи *One scabbed sheep will mar a whole flock*; фран. *Une brebis galeuse gâte tout un troupeau* (IIg. 335)¹ тощо.

Мудрість, а також гірка правда, що її втілено в прислів'ях і приказках ², так само, як і схожий стиль, зробили можливою масштабну циркуляцію між численними народами в різних мовах світу. Проте певний тривалий період прислів'я практично використовувалися в повсякденному мовному активі і сприяли правовому та моральному відродженню суспільства.

З невичерпного духовного багатства кожного народу можна виокремити групу прислів'їв, які вирізняються витонченими іронічними деталями, часто запозиченими з народних розмов, де когось висміюють, чи з когось знущаються. Їхньою метою було висвітлення негативних сторін людської моралі, і як наслідок – критика і сприяння ліквідації вад і пороків, принаймні на рівні окремих особистостей. Прислів'я, що виражені за допомогою формул єдиного особливо експресивного народного стилю, пізніше послужили базою для формування багатьох наукових учень (Vianu 1962; Chițimia 1960: 468). Створені на Балканах, як загалом усі, що функціонують на території Південно-Східної Європи, подібні мовні одиниці відомі насамперед завдяки винятково багатому пареміологічному вираженню. Можна навести приклад І. Зане (Zanne 1895–1903), який, збираючи народні прислів'я і приказки, зафіксував 23 432 їх різновиди, що увійшли до десяти томів видання. Характеризуємо прислів'я і приказки як окремі, особливо продуктивний фольклорний жанр, який постійно збагачується впродовж усього періоду розвитку народу (Djamo-Diasconiță 1968: 279). Проте пареміологічне багатство окремого народу не обмежується лише власною творчістю, а також збільшується за рахунок численних прислів'їв, запозичених в інших народів, особливо сусідніх, без урахування гетерогенних запозичень. Але основний масив пареміологічних утворень, звідки б вони не походили і з якого часу б не функціонували, засвоюється колективом, який ними активно користується, залучаючи для задоволення своїх власних потреб (Mișoș 1957).

У кожному конкретному випадку увага концентруватиметься, власне, на прислів'ях, які будуть пропонувати спосіб вираження певної ідеї, представлених у вигляді специфічної формули, характерної для балканських народів, де простежуються однакові метафори, однакове пластичне зображення, алегорії, тотожний спосіб мислення. Поширення подібних прислів'їв відбулося за умови безпосередніх контактів між окремими особами, носіями різних мов, фактом балканського білінгвізму чи навіть трілінгвізму. Проблема дослідження пареміологічної творчості привернула увагу багатьох науковців, які, проте, дійшли помилкових висновків (Schuller 1887; Düringsfeld 1872–1875; Teodorescu 1877: 22–26), не враховуючи того важливого факту, що дуже важко визначити походження деяких прислів'їв, особливо якщо врахувати, наскільки широким є ареал їх використання. Наведені нижче прислів'я і приказки запозичені з різних прошарків, їх згруповано у відповідності до території використання.

Прислів'я і приказки, спільні для всіх балканських мов

(македонські, болгарські, сербські, румунські, арумунські, албанські, грецькі, турецькі і циганські)

1. Бідність, тяжке життя, постійна туга за втраченим життям.

Дні, сповнені тяжкої праці і поневір'я, так само, як і необхідність задоволення матеріальних потреб і добування найнеобхіднішого, спричинили появу наступного прислів'я-поради:

мак. *Бели пари за црни дни* (Кав. 228; МНУ 460);

англ. *Save white coins for black days* ^{6 3};

болг. *Бели пари за черни дни*;

серб. *Чувај бјеле новце за црне дане*;

рум. *Strînge bani albi pentru zile negre* (Збирай білі гроші на чорні дні); *Bani albi pentru zile negre* (Білі гроші для чорних днів);

арум. *Para ți alghi, tri dzili lai*;

алб. *Ruaj paran e bardhë për ditë të zezë*;

гр. *Τ σπρα γυί τα η μαέραν μύαμ* ⁴;

тур. *Ak akça kara gün içindir*;

циг. *Parne love kale divesenge*.

Порівнюючи прислів'я, які мають один і той самий зміст у різних мовах, можна стверджувати, що їх потужна експресивність і яскрава образність сприяли міграції до інших мовних територій. Існує два погляди стосовно походження цього прислів'я: румунський дослідник Л. Шайнену (Șăineanu 1900) відносить його до турецьких, а Р. Алтенкірх (Altenkierch 1909: 25) ⁵ – до грецьких. Аргумент, що його наводить Р. Алтенкірх, який твердить, що паралельно з цим прислів'ям у старогрецькій мові існує форма *Kal tou smata en kak tou kair*, видається нам непереконливим, оскільки і ці дві наведені форми виявляють суттєві розбіжності, тому ми можемо припустити, що нова грецька форма є адаптацією еллінського прислів'я, сформованого під впливом турецького. Пізніше, у порівнянні з турецьким, прислів'я можемо побачити практично в усіх балканських мовах. Крім того, подібні форми наявні також у російській та чеській мовах.

2. Прислів'я з переносним значенням, в яких критикується пихатість тих, хто бажає повчати людей, не розуміючись на цьому предметі:

мак. *На бостанција крастајци/лубеници не му се продавет* (Кав. 2086);

англ. *One cannot sell molasses to a honey dealer*;

болг. *На бостанджия краставици се не продават*;

серб. *Бостанцију краставце продавати*;

рум. *A vinde grădinarului castraveți* (Продаєш огірки на баштані);

арум. *Vindi prași a grădinarului*;

алб. *S'blen kopshtari kastraveca*;

гр. *Τ μωθ ποθλΩ ἴμνα γγοῦργια*;

тур. *Balçivana pekmez satılmaz* (*Bahçivana pırasa satılmaz*).

На всій території Балкан зафіксовано два варіанти, які відрізняються тим фактом, що в турецькій та арумунській мові вживається варіант *праз*, а в інших

мовах *огірки/кавуни*. Розбіжності між румунськими та арумунськими варіантами можуть служити показниками епохи, в яку було запозичено прислів'я, вказувати на певні особливі ознаки їхнього взаємного розвитку. Що стосується походження прислів'я, немає ніяких точних показників щодо їх визначення, проте неможливо, щоб воно виникло в болгар чи македонців, які традиційно займаються вирощуванням баштанних культур. Скоріше за все, це і не турки, бо дивним видається можливість, що для македонського і сербського варіанта використовується турецький термін *бостанџија*, незважаючи на те, що існує македонське слово *бавчанџија* чи *градинар*.

3. Констатація, що разом із винними часто страждають і невинні, висловлена у прислів'ї:

мак. *Заради сувото и сурото горум* (Кав. 989);
Покрај суото и суроото горум (МНУ 5105);

англ. *By the side of the dry, also burns the green* [Sometimes the innocent suffer along with the guilty];

болг. *Покрај сухото дърво гори и суровото*;
серб. *Уза сухо дрво и сурово гори*;
рум. *Pe lângă lemnul uscat, arde și cel verde* (Поряд із сухим деревом незрідка горить і зелене);

арум. *Pe ningi lemnul uscat ardi ș-ațel vearde*;
алб. *Ndaj drurit të do digjet dhe i njomi*;

гр. **Μαζ' με τ' ξερ τ' χ'λα καονται κα τ' ψλφρ**;
тур. *Kurupun yanında (yanısıra) yağ da yanar*;
циг. *Vašo šuko o sarpano da kaš tabljol*.

4. Запізнення багато в чому може зашкодити – ця думка закладена у прислів'ї, що має на меті підбадьорити під час роботи, похвалити за працьовитість, висловлена в наказовій формі:

мак. *Денешната работа не остај ја за утре* (Кав. 692);
Денешната работа не ја оставај за утре (МНУ 1590);

англ. *Never put off till tomorrow what you can do today*;
болг. *Днешната работа не оставај за утре*;

серб. *Што данас можеш учинити, не остав ај за сутра*;

рум. *Lucrul de azi nu-l lăsa pe mâine* (Не залишай на завтра те, що можеш зробити сьогодні);

арум. *Lucrul di ástandzi nu-l alasí ti míni*;
алб. *Pun e sotme s'bhëhet nesër*;

гр. **Οτι μπαρεΩ va κνειΩ σμερα, μ\$ν τὸ fξεινει γα αριο**;

тур. *Bugünkü işini yarına bırakma*;
циг. *I avdivesutni buti ma mukla taesaskе*.

Відмінності у формулюванні видаються нам несуттєвими і такими, що не пов'язані зі значенням, вони не дають можливості висловити якісь міркування щодо походження прислів'їв, які могли виникнути в будь-якого народу на Балканах чи за їх межами.

5. Прислів'я:

Ако не врнит (течит), е капит (Кав. 65), яке в загальних рисах означає, що якщо не працювати для забезпечення добробуту, не будеш мати найнеобхіднішого, підтверджується наступною формою:

мак. *Ако не течит, капит* (МНУ 136);

англ. *Even if it does not flow, at least it drips* (Don't dispose even a small profit; it brings in something, if not a lot);

болг. *Ако не тече, капе*;

серб. *Протели ле вода куд је текла*;

рум. *Dasă nu curge, tot pică* (Якщо не тече, то принаймні капає);

арум. *Iu curi (s-nu curi) s-chici*;

алб. *Nga puna po s'rrodhi, domos do pikonjë* (Від роботи, якщо не тече, то вже точно капає);

гр. **Αν δν τρψΑ (βρψει) στζει "θφο6**;

тур. *Akmasa da damlar*;

циг. *Ako ni thavdol, ka kapil*.

Ідентичні відповідники в македонських, болгарських і румунських прислів'ях трапляються і в російській, чеській та польській мові. Відмінності між варіантами в балканських мовах не такі промовисті, аби пояснити походження прислів'їв. Алтенкірх вважає, що це прислів'я грецького походження і звідти потрапило до балканських мов, а за посередництва балканських мов – до мов східних і західних слов'ян (Altenkierch 1909: 26). Албанський варіант, що враховує працю як джерело навіть для незначних досягнень, є своєрідним мовним відповідником румунського прислів'я, зафіксованого О. Пауном (O. Paun): *Dintr-o muncă cât de mică, dasă nu curge, tot pică* (рум.) (Від роботи завжди хоч малий толк: якщо не тече, то принаймні капає).

6. Ідея, що для досягнення чого-небудь, потрібно докласти хоча б мінімум зусиль, висловлена у прислів'ї:

мак. *Дури не заплачит детено, мајка му не му дат да цицат* (Кав. 766);

англ. *They will not suckle the baby unless it cries* (One can obtain nothing without pushing or demanding);

болг. *Детето догде не заплаче, мајка му не му дава да бозае*;

серб. *Док дијете не заплаче, мати га се не сјела*;

рум. *Sorilul rînă nu plînge, nu sugе* (Доки дитина не заплаче, то їй не дадуть грудь);

арум. *Fic'orlu cari s-nu plîngă, nu-l' da mîsa fîfî*;

алб. *Pa mos qarë një fëmijë, nuk'i ep e ëta gjijë*;

гр. **εΑν δν κλαν τὸ παιδ βθξ δν τργει7**;

тур. *Ağlatmayan çocuşa teme vermezler*;

циг. *Dži kana o çhavo ni rovol, i dej ni do le çuci*.

7. Відповідно до виховання дітей, засобів і способів, які залучаються при формуванні людської особистості, наявні і негативні елементи, укорінені в ментальності і способі життя балканських народів, що знайшло своє відображення у приказці:

мак. *Дреото од рај излезло* (Кав. 738);

англ. *Beating has come out of paradise* (Thrashing is the best means of correction);

болг. *Ляжата и боят от рая са излезли*;

серб. *Лесковица је из раја изишла*;

рум. *Bătaia-i ruptă din rai* (Горіх більш земний, ніж рай);

арум. *Pîrjina easti di tu paradis*;

алб. *Shkopi dolli nga xheneti*;

гр. **Τὸ χλο βγке πὸ τν παραδεισο**;

тур. *Dayak cenneten çikmadır*;

циг. *O kaš iklilo kotar o rajo*.

Крім наведених прикладів, у грецькій мові є приказка **Τό χλο ε νε γιο** (Дерево – святе), яка має і відповідний румунський варіант (*a trage*) *o sfîntă de bătaie*. Шайнеану вважає, що ця приказка – витвір турецького народу (Şăineanu 1900: XCV) ⁸. Так, в албанському прикладі і в сербському варіанті, який формулюється: «*Батина из Љнета је изишла*» наявні турецькі терміни *xhenet* (в албанській мові), відп. *Љнет* (у сербському варіанті), які свідчать на користь турецького походження прислів'я.

8. Сила впливу грошей, нездоровий інтерес до них, індивідуалізм і безмежний егоїзм по відношенню до рідних утілений з елементом іронії в прислів'ї:

мак. *Ако сме бра а есињата не ни` се сестри* (Кав. 114);

англ. *If we are brothers, our purses are not sisters*;

болг. *Ако ми е брат, не ми е ортак на кесията* і варіант:

Братя сме братя, ама кесите не ни са сестри;

серб. *Ако смо ми брала, нијесу кесе сестре*;

рум. *Noi putem fi frați, dar pungile noastre nu sînt surori* (Не можемо бути братами, а ділити гаманець із сестрами);

алб. *Vllamërija, vllamërije, po kuleta rrin në gijë*;

гр. **Φλοι, ξλοι, μ τ ποηγα μαΩ ψρια**;

тур. *Allah kardeşi kardeş, kesesini ayı yaratmış*;

циг. *Ako sam pralja, e atare kesa naj penja*.

Розбіжності між варіантами, репрезентованими в балканських мовах, є незначними і нечисленними.

Можемо припустити, що це прислів'я – турецьке чи східного походження, запозичене за посередництва турецької мови. Той факт, що у відповідних прислів'ях македонців, болгар, сербів є турецьке слово *кеси*, свідчить на користь правомірності цієї гіпотези.

9. Той, хто щось приховує і робить вигляд, що не знає про що йдеться, отримує влучні іронічні характеристики:

мак. *Ни лук јал, ни лук мирисал* (Кав. 2527);

англ. *He neither ate garlic nor smelt of it*;

болг. *Ни лук јал, ни лук мирисал*;

серб. *Ни лук јео, ни лук мирисао*;

рум. *Nici usturoi n-as mîncat, nici gura nu-i miroase* (Не їв ту цибулю, навіть не нюхав);

арум. *Ne al'ui mică, ne gura l'ambuți*;

алб. *Pa ngrëne hudhër nuk bjen herë*;

гр. **Μτε σκρδα Ξξαγε, μτε σκородιΩ βρφμε**;

тур. *Sarımşak yenayeni ağzı kokmaz*;

циг. *Ni sir xalja, ni sir khandlja*.

Крім численних прикладів спільних прислів'їв і приказок у всіх балканських мовах, трапляються й інші «міграції», які обмежуються лише кількома мовами.

Проте, враховуючи, що основною метою дослідження було виявити, проаналізувати і зіставити лише кілька (дев'ять) балканських прислів'їв і приказок, які існують паралельно з македонськими, ми звернули особливу увагу на їх взаємний вплив і взаємопроникнення.

Джерела

Кав. : Каваев Ф. *Народни пословици и гатанки од Струга и Струшко*. Собрал и приредил Филип Каваев. Скопје, 1961.

МНУ : *Македонски народни умотворби*. Том IV, книга 1. Пословици. Редакција: Харалампие Поленакови и Кирил

Пенушлиски. – Скопје, 1954. Книгоиздателство «Кочо Рацин».

Politis: Politis, N. G. 1899–1902. **Μελετα περτοη βον κα τ'Ω γλωσηΩ τοη λη-νικη λαση, Παρομα**. εν 4 ωολθμεσ. Ατηνεσ.

Цеп. : Цепенков М. К. *Македонски*

народни умотворби во десет книги. Кн. VIII. Пословици, поговорки, гатанки, клетви, благослови. Ред. Кирил Пенушлиски; [главен уредник] Блаже Ристовски; [одговорен уредник] Томе Саздов; јазичен уредник Тодор Димитровски. – Скопје, 1972.

Література

Aarne 1914: *Aarne A. Leifaden der vergleichenden Märchenforschung // Folklore Fellows Communications*. № 13. – Hamina, 1914.

Altenkierch 1909: *Altenkierch R. Die Beziehungen zwischen Slaven und Griechen in ihren Sprichwörtern. Ein Beitrag zur vergleichenden Parömiographie*. Von R. Altenkierch. *Archiv für slavische Philologie*, Band XXX: 1–47, 321–364.

Arthaber 1981: *Arthaber A. Dizionario comparato di proverbi e modi proverbiali italiani, latini, francesi, spagnoli, tedeschi, inglesi e greci antichi con relativi indici sistematico-alfabetici*. Ulrico Hoepli. – Milano, 1981.

Birlea 1966: *Birlea O. Proverbe și zicători românești*. București, 1966.

Chițimia 1960: *Chițimia I. Paremiologie. Studii și cercetări de istorie literară și folclor*.

IX/3. – București, 1960.

Djamo-Diaconiță 1968: *Djamo-Diaconiță L. Contributions à la parémiologie balkanique // Actes du Premier Congrès International des Études Sud-Est Européennes*. T. VI. – 1968. – S. 277–292.

Düringsfeld I. und O. 1872–1875: *Düringsfeld, I. und O. Sprichwörter der germanischen und romanischen Sprachen. Vergleichend zusammengestellt von I. und O. Düringsfeld*. № 1–2. – Leipzig, 1872–1875.

Fochi 1963: *Fochi A. Parallèles folkloriques sud-est européennes // Revue des Études sud-est européennes*. T. I. № 3–4. – 1963.

Ilg 1960: *Ilg G. Proverbes français suivis des équivalents en allemand, anglais, espagnol, italien, néerlandais*. – Amsterdam; London; New York; Princeton, 1960.

Miroș 1957: *Miroș L. Despre continutul*

ideologic al proverbelor noastre // Din istoria filozofiei în România. T. II. – București, 1957.

Papahagi, Perikle. 1908: *Papahagi P. Parallele Ausdrücke // Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache*. – Leipzig, 1908.

Paun 1967: *Paun O. Genul aforistic: proverbele, zicatorile și ghicitorile // Folclor literar românesc*. – București. – P. 250–262.

Şăineanu 1900: *Şăineanu L. Influența orientala asupra limbei și culturai române*. Vol. I, VII. – București, 1900.

Schuller 1851: *Schuller J. K. Aus der Walachei: Rumänische Gedichte und Sprichwörtern*. – Hermannstadt, 1851.

Strafforello 1883: *Strafforello G. La sapienza del mondo, ovvero Dizionario universale dei proverbi di tutti i popoli*. – Torino, 1883.

Teodorescu 1877: *Teodorescu G. Dem. Cercetări asupra proverbelor române (Cum trebuie culese și publicate)*. – București, 1877.

Vianu 1962: *Vianu T. Dicționar de maxime comentat*. – București, 1962.

Zanne 1895–1903: *Zanne I. A. Proverbele românilor di România, Besarabia,*

Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. T. I–X. – București, 1895–1903.

Примітки

¹ Наведені приклади з іноземних мов запозичено з книги Артхабера (Arthaber 1981), яка є порівняльним словником прислів'їв та сталих виразів з італійської, латинської, французької, іспанської, німецької, англійської та античної грецької мови у відповідності до систематично-абеткового індексу та (Pg 1960). Цифри тут передають порядковий номер прислів'я.

² Кицимія (Chițimia 1960: 463–464) простежував спільності та розбіжності між прислів'ями й приказками як двома

видами пареміологічної творчості.

³ Формування деяких балканських прислів'їв за умови домінування македонського матеріалу розпочалося з відповідного англійського прислів'я.

⁴ Політис (Politis 1899–1902: II, 543, 544) простежив збіги форм прислів'їв у румунській, албанській, болгарській і турецькій мовах, зіставляючи їх із відповідними зразками в сербській та хорватській.

⁵ Папахаджі (Papaahagi 1908: 154) не

пояснює її походження.

⁶ Політис (Politis 1899–1902: III, 243), аналізуючи грецький варіант #An d n brex| V yical'sh kar“ Jř dros'sh, пов'язує його семантично з відповідним румунським прислів'ям.

⁷ Це прислів'я, на думку Альтенкірха, існує і в українській, і в чеській мовах (Altenkierch 1909: 41).

⁸ Папахаджі (Papaahagi 1908: 194) свого часу простежив паралелі в румунській, грецькій і болгарській мовах.

алб. – албанська
англ. – англійська
арум. – арумунська
болг. – болгарська
гр. – грецька
італ. – італійська

мак. – македонська
рум. – румунська
циг. – циганська
серб. – сербська
тур. – турецька
фран. – французька

Переклад із македонської Мирослави Карацуби